

Мирошниченко Юрій Михайлович,

доктор юридичних наук, суддя

(Мукачівський міськрайонний суд Закарпатської області)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9114-1495>

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАТУС ОБ'ЄКТІВ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: ПРОБЛЕМИ ДОПУСТИМОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОГНІТИВНОЇ ОБ'ЄКТИВНОСТІ

У статті проаналізовано правову природу основних та допоміжних об'єктів судової експертизи. Досліджено функціональну роль порівняльних зразків як засобів верифікації у кримінальному процесі. На основі аналізу судової практики висвітлено питання допустимості експертних висновків залежно від законності отримання об'єктів дослідження. Особливу увагу приділено концепції контекстуальної інформації та методам захисту експерта від когнітивних упереджень задля забезпечення об'єктивності спеціального пізнання.

Ключові слова: об'єкти експертизи, порівняльні зразки, допустимість доказів, когнітивна об'єктивність, контекстуальна інформація, судова експертиза, кримінальне провадження.

Постановка проблеми. Ефективність судової експертизи як інструменту встановлення істини у кримінальному провадженні традиційно розглядається крізь призму дотримання процесуальної форми та наукової обґрунтованості застосовуваних методик. Проте сучасний стан правозастосовної практики свідчить про наявність глибокої проблеми, що полягає у відсутності чіткої диференціації правового статусу об'єктів експертного дослідження та належних механізмів захисту експерта від когнітивних упереджень.

По-перше, системна невизначеність щодо епістемічної природи допоміжних об'єктів (порівняльних зразків) призводить до методологічних помилок у процесі оцінки допустимості доказів. Незважаючи на те, що такі об'єкти виконують виключно технічну (верифікаційну) функцію, недоліки у процедурі їх отримання часто стають формальною підставою для нівелювання результатів складних експертних досліджень.

По-друге, нагальною проблемою залишається «інформаційний шум» або надлишкова контекстуальна інформація, яка надається експерту разом із матеріалами провадження. Наявність у розпорядженні спеціаліста даних, що не стосуються безпосереднього предмета експертизи (відомості про особу підозрюваного, визнання фактів іншими учасниками тощо), створює ризик формування апріорних очікувань. Це підміняє автономне наукове дослідження ознак об'єкта опосередкованою оцінкою загального фону справи, що ставить під загрозу когнітивну об'єктивність експерта та достовірність його висновків.

Таким чином, актуальність проблеми зумовлена необхідністю вироблення нових підходів до визначення меж об'єкта експертного пізнання та впровадження процесуальних фільтрів, що забезпечили б ізоляцію дослідницької фази від нерелевантних інформаційних сигналів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема правового регулювання та ефективності судової

експертизи посідає чільне місце у вітчизняній кримінальній процесуальній та криміналістичній науках. За останні десятиліття сформовано потужний теоретичний масив, представлений монографічними та дисертаційними дослідженнями В. В. Бажанюка [1], А. Р. Воробчака [2], А. В. Дудича [3], А. М. Проценко [4], Е. Б. Сімакової-Сфремян [5], А. М. Тимчишина [6], Н. М. Ткаченко [7], К. А. Шуневич [8], М. Г. Щербаковського [9], Д. В. Щербанюка [10], В. Д. Юришина [11]. У цих і багатьох інших працях комплексно розглянуто процесуальну природу експертизи, механізм її призначення та проведення, а також питання формування доказової бази й оцінки допустимості висновку експерта.

Водночас, попри системність існуючих розробок, залишається недостатньо висвітленою диференціація правової природи основних та допоміжних об'єктів експертизи крізь призму їхньої функціональної ролі у процесі верифікації доказів. У вітчизняній доктрині бракує чіткого розмежування епістемічного статусу об'єктів, що безпосередньо несуть інформацію про подію, та технічних засобів забезпечення експертного пізнання. Особливої уваги та критичного переосмислення потребує проблема управління когнітивною об'єктивністю експерта, що в існуючих дослідженнях часто підміняється суто процесуальним контролем за дотриманням форми. Питання про вплив надлишкової контекстуальної інформації на формування меж об'єкта дослідження та ризик виникнення упередженості в ситуаціях ідентифікаційної невизначеності наразі не отримали належної теоретичної та практичної розробки.

З огляду на зазначене, **метою** цієї статті є критичний аналіз правової природи та функціонального статусу об'єктів експертного дослідження у системі кримінального процесуального доказування. Особлива увага приділяється необхідності розмежування основних і допоміжних об'єктів експертизи, а також дослідженню процесуальних та когнітивних чинників, що впливають на допустимість і достовірність експертного висновку.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких завдань:

– систематизувати об'єкти експертного дослідження за їхньою роллю у встановленні предмета доказування;

– з'ясувати правовий статус допоміжних об'єктів (зразків) та їхню верифікаційну функцію в судовому експертному пізнанні;

– проаналізувати актуальні позиції Верховного Суду щодо законності способів отримання об'єктів експертизи та їх впливу на допустимість доказової бази;

– обґрунтувати концепцію керування контекстуальною інформацією як інструменту забезпечення когнітивної об'єктивності експерта та захисту від методичних помилок, зумовлених «інформаційним шумом».

Виклад основного матеріалу. У системно-діяльній моделі експертизи об'єкти дослідження становлять матеріальну основу пізнавального процесу та визначають як межі можливого експертного пізнання, так і умови інтеграції його результатів у систему доказування. Саме тому їх права природа, функціональна роль і спосіб формування потребують окремого аналізу.

Системна класифікація об'єктів експертного дослідження

Об'єкти експертного дослідження доцільно поділяти на (1) основні – речові докази, документи, матеріали провадження, які містять безпосередню інформацію про предмет доказування та (2) допоміжні – порівняльні зразки, що мають особливий процесуальний статус і слугують виключно для забезпечення повноти та достовірності дослідження.

Функціональний та доказовий статус допоміжних об'єктів

Щодо правового статусу допоміжних об'єктів Верховний Суд сформував позицію, відповідно до якої зразки, що отримуються для проведення експертного дослідження, самі по собі не містять даних, які входять до предмета доказування, а відтак не мають самостійного доказового значення. Їх функція полягає у забезпеченні перевірки наявного у сторони кримінального провадження доказу та створенні умов для повного й об'єктивного дослідження з метою встановлення предмета конкретної експертизи [12].

Таким чином, у системі доказування допоміжні об'єкти виконують технічну (верифікаційну) функцію, виступаючи умовою належності та достовірності результатів експертного дослідження, але не самостійним джерелом інформації про подію кримінального правопорушення.

Вплив процедури отримання об'єктів експертизи на допустимість її результатів

Належність і допустимість результатів експертного дослідження зумовлюються не лише характером об'єктів, але й процедурою їх отримання. Законність надання об'єкта експертизи експертній установі є необхідною умовою допустимості висновку експерта і безпосередньо пов'язується з правомірністю володіння таким об'єктом.

Верховний Суд встановив чітке розмежування методів отримання документів, що становлять об'єкт експертизи, за принципом добровільності [13]. Зокрема, якщо потерпіла сторона має право безпосередньо надати медичні документи, слідчий зобов'язаний їх прийняти для виконання завдань кримінального провадження, й такі документи визнаються належним об'єктом експертного дослідження. У разі відмови особи від добровільного надання документів слідчий повинен застосувати заходи забезпечення кримінального

провадження шляхом звернення до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів.

Водночас судова практика, демонструючи гнучке тлумачення цього порядку з метою оптимізації розслідування, констатує, що отримання слідчим медичної карти потерпілого з медичної установи на підставі власного запиту, а не виключно за ухвалою слідчого судді про тимчасовий доступ, відповідає вимогам закону (ч. 2 ст. 93 КПК України) та не тягне визнання доказів недопустимими [14].

Законність об'єкта експертизи визначається не лише фактичною можливістю та правомірністю його надання установою чи особою, у володінні якої він перебуває, і відповідністю способу його отримання (запит чи ухвала) вимогам закону, але й умовами його використання у межах експертного пізнання, що є критичною передумовою надійності результатів експертного пізнання. Навіть за умови формальної законності отримання об'єктів експертизи, їх використання у процесі експертного дослідження пов'язане з іншими ризиками, що виходять за межі суто процесуального контролю.

Ризики контекстуальної інформації та забезпечення когнітивної об'єктивності експерта

Забезпечення об'єктивності експертного дослідження передбачає не лише дотримання методик і формальних процедур, але й належну організацію інформаційного середовища, у якому здійснюється експертна діяльність. У криміналістичній доктрині обґрунтовано звертається увага на ризики, пов'язані з ознайомленням експерта з матеріалами кримінального провадження, що безпосередньо не стосуються предмета експертизи, зокрема з даними про визнання сторонами певних фактів, характеристиками особи або іншими доказами, які можуть формувати очікування щодо результату дослідження [15, с. 270–271].

Таке інформаційне перевантаження створює загрозу упередженості міркувань експерта та зумовлює тенденцію до вирішення поставлених питань не на підставі досліджуваних ознак, а шляхом опосередкованої оцінки сукупності матеріалів справи. Особливо небезпечним цей вплив є у ситуаціях невизначеності, коли об'єкти дослідження або ідентифікаційні ознаки є неповними чи суперечливими.

Сучасні міждисциплінарні дослідження в галузі когнітивної психології експертної діяльності концептуалізують цей ризик через поняття контекстуальної інформації – інформації, яка не є епістемічно необхідною для виконання конкретного експертного завдання, але здатна впливати на інтерпретацію результатів шляхом активації когнітивних упереджень [16]. З огляду на це доступу експерта до матеріалів кримінального провадження має носити вибірковий характер і бути спрямованим на ізоляцію дослідницької фази проведення експертизи від надлишкових інформаційних сигналів, що не входять до предмета експертизи.

У такому розумінні управління обсягом та змістом інформації, яка надається експерту, виступає не обмеженням його автономії, а необхідною умовою її реального здійснення та гарантією достовірності експертного висновку в системі доказування. За таких умов питання керування контекстуальною інформацією безпосередньо впливає на можливість сприйняття висновку як автономного результату спеціального пізнання.

У цьому сенсі проблема когнітивних упереджень постає не як характеристика особи експерта, а як наслідок неналежного визначення меж об'єкта експертного дослідження. Надання експерту надмірної або

нерелевантної контекстуальної інформації фактично розширює об'єкт експертизи за межі епістемічно необхідних даних, підмінюючи наукове дослідження ознак об'єкта опосередкованою оцінкою загального інформаційного фону кримінального провадження. За таких умов ризик упередженості може бути зумовлений методологічно хибним визначенням меж об'єкта експертного пізнання.

Висновки. У результаті проведеного дослідження правової природи та функціонального призначення об'єктів судової експертизи у кримінальному провадженні зроблено такі висновки:

1. Об'єкти експертного дослідження за своєю епістемічною роллю поділяються на основні (джерела доказової інформації) та допоміжні (верифікаційні зразки). Встановлено, що допоміжні об'єкти не мають самостійного значення для доказування обставин події, а виступають необхідною техніко-юридичною умовою для встановлення достовірності результатів експертного пізнання.

2. Доведено, що законність висновку експерта безпосередньо корелює із правомірністю отримання об'єктів

дослідження. Судова практика схиляється до гнучкого тлумачення способів збирання медичної документації (зокрема через запити слідчого), проте це не нівелює обов'язок дотримання процесуальних гарантій у разі відсутності добровільної згоди на надання таких об'єктів.

3. Одним із ключових ризиків для об'єктивності експертизи визначено «інформаційне перевантаження» експерта даними, що не входять до предмета конкретного дослідження. Надання надлишкової інформації про хід розслідування або особисті характеристики учасників створює підґрунтя для когнітивних упереджень, де науковий аналіз ознак об'єкта заміщується адаптацією висновку до очікувань органу досудового розслідування.

4. Для забезпечення автономності експертного пізнання необхідно впроваджувати механізми селективного доступу експерта до матеріалів кримінального провадження. Межі об'єкта експертизи мають бути чітко детерміновані виключно тими даними, що є епістемічно необхідними для вирішення поставлених питань, що мінімізує вплив нерелевантного контекстуального фону та гарантує високий ступінь надійності висновку як джерела доказів.

Список використаних джерел

1. Бажанюк В. В. Правові та організаційно-тактичні основи проведення експертиз у кримінальному провадженні : дис. ... д-ра філос. : 12.00.09. Кропивницький, 2023. 256 с.
2. Воробчак А. Р. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному провадженні : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2019. 236 с.
3. Дудич А. В. Експерт як учасник кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.09. Одеса, 2017. 253 с.
4. Проценко А. М. Процесуальні, організаційні та тактичні засади проведення експертизи в суді : дис. ... д-ра філос. : 12.00.09. Харків, 2023. 251 с.
5. Сімакова-Єфремян Е. Б. Теоретико-правові та методологічні засади комплексних судово-експертних досліджень : дис.... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 503 с.
6. Тимчишин А. М. Спеціальні знання у кримінальному процесі України : теорія та практика : дис.... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Кропивницький, 2023. 438 с.
7. Ткаченко Н. М. Суб'єкти судово-експертної діяльності в сучасній системі експертного забезпечення кримінального провадження : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 180 с.
8. Шуневич К. А. Моделі організації та проведення судової експертизи у кримінальному судочинстві в державах Європи і в Україні : дис. ... д-ра філос. : 12.00.09. Львів, 2023 351 с.
9. Щербаківський М. Г. Теоретико-методологічні та праксеологічні засади судових експертиз у кримінальному процесі : дис.... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 522 с.
10. Щербанюк Д. В. Теорія та практика реалізації експертної ініціативи у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... д-ра філос. : 12.00.09. Харків, 2019. 23 с.
11. Юрчишин В. Д. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Івано-Франківськ, 2007. 227 с.
12. Постанова Верховного Суду від 20.06.2022 р. у справі № 646/8454/17. *Єдиний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105012014> (дата звернення: 11.01.2026).
13. Постанова Верховного Суду від 27.01.2020 р. у справі № 754/14281/17. *Єдиний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87211870> (дата звернення: 11.01.2026).
14. Постанова Верховного Суду від 06.06.2023 р. у справі № 293/1947/20. *Єдиний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111403457> (дата звернення: 11.01.2026).
15. Мирошніченко Ю. М. Криміналістичне забезпечення судового провадження: концептуальні основи : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Кропивницький, 2024. 493 с.
16. Dror I. E. Cognitive and human factors in expert decision making: Six fallacies and the eight sources of bias. *Analytical Chemistry*. 2020. Vol. 92. № 12. P. 7998–8004. DOI: <https://doi.org/10.1021/acs.analchem.0c00704>

References

1. Bazhaniuk, V. V. (2023). *Pravovi ta orhanizatsiino-taktychni osnovy provedennia ekspertyz u kryminalnomu provadzhenni* [Legal, organizational and tactical foundations of conducting forensic examinations in criminal proceedings] (Doctoral dissertation, Kropyvnytskyi) [in Ukrainian].
2. Vorobchak, A. R. (2019). *Vysnovok eksperta yak dzherelo dokaziv u kryminalnomu provadzhenni* [Expert opinion as a source of evidence in criminal proceedings] (PhD dissertation, Odesa) [in Ukrainian].
3. Dudych, A. V. (2017). *Ekspert yak uchashnyk kryminalnoho provadzhennia* [Expert as a participant in criminal proceedings] (PhD dissertation, Odesa) [in Ukrainian].
4. Protsenko, A. M. (2023). *Protsesualni, orhanizatsiini ta taktychni zasady provedennia ekspertyzy v sudi* [Procedural, organizational and tactical principles of conducting forensic examination in court] (Doctoral dissertation, Kharkiv) [in Ukrainian].

5. Simakova-Yefremian, E. B. (2017). *Teoretyko-pravovi ta metodolohichni zasady kompleksnykh sudovo-ekspertnykh doslidzhen* [Theoretical, legal and methodological foundations of complex forensic research] (Doctoral dissertation, Kharkiv) [in Ukrainian].
6. Tymchyshyn, A. M. (2023). *Spetsialni znannia u kryminalnomu protsesi Ukrainy: teoriia ta praktyka* [Special knowledge in the criminal process of Ukraine: theory and practice] (Doctoral dissertation, Kropyvnytskyi) [in Ukrainian].
7. Tkachenko, N. M. (2017). *Subiekty sudovo-ekspertnoi diialnosti v suchasni systemi ekspertnoho zabezpechennia kryminalnoho provadzhennia* [Subjects of forensic activity in the modern system of expert support of criminal proceedings] (PhD dissertation, Kharkiv) [in Ukrainian].
8. Shunevych, K. A. (2023). *Modeli orhanizatsii ta provedennia sudovoi ekspertyzy u kryminalnomu sudochynstvi v derzhavakh Yevropy i v Ukraini* [Models of organization and conducting of forensic examination in criminal justice in European states and in Ukraine] (Doctoral dissertation, Lviv) [in Ukrainian].
9. Shcherbakovskiy, M. H. (2016). *Teoretyko-metodolohini ta prakseolohichni zasady sudovykh ekspertyz u kryminalnomu protsesi* [Theoretical, methodological and praxeological foundations of forensic examinations in criminal proceedings] (Doctoral dissertation, Kharkiv) [in Ukrainian].
10. Shcherbaniuk, D. V. (2019). *Teoriia ta praktyka realizatsii ekspertnoi initsiatyvy u kryminalnomu provadzhenni* [Theory and practice of expert initiative implementation in criminal proceedings] (Doctoral dissertation abstract, Kharkiv) [in Ukrainian].
11. Yurchyshyn, V. D. (2007). *Vysnovok eksperta yak dzerelo dokaziv u kryminalnomu protsesi Ukrainy* [Expert opinion as a source of evidence in the criminal process of Ukraine] (PhD dissertation, Ivano-Frankivsk) [in Ukrainian].
12. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 20.06.2022 r. u spravi № 646/8454/17 [Resolution of the Supreme Court of June 20, 2022 in case No. 646/8454/17]. *Yedynyi reiestr sudovykh rishen*. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105012014> [in Ukrainian].
13. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 27.01.2020 r. u spravi № 754/14281/17 [Resolution of the Supreme Court of January 27, 2020 in case No. 754/14281/17]. *Yedynyi reiestr sudovykh rishen*. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87211870> [in Ukrainian].
14. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 06.06.2023 r. u spravi № 293/1947/20 [Resolution of the Supreme Court of June 6, 2023 in case No. 293/1947/20]. *Yedynyi reiestr sudovykh rishen*. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111403457> [in Ukrainian].
15. Miroshnychenko, Yu. M. (2024). *Kryminalistychnе zabezpechennia sudovoho provadzhennia: kontseptualni osnovy* [Forensic support of judicial proceedings: conceptual foundations] (Doctoral dissertation, Kropyvnytskyi) [in Ukrainian].
16. Dror, I. E. (2020). Cognitive and human factors in expert decision making: Six fallacies and the eight sources of bias. *Analytical Chemistry*, 92(12), 7998–8004. <https://doi.org/10.1021/acs.analchem.0c00704>

Myroshnychenko Yurii,

Doctor of Law, Judge

(Mukachevo City District Court of the Transcarpathian Region)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9114-1495>

LEGAL NATURE AND FUNCTIONAL STATUS OF FORENSIC OBJECTS: PROBLEMS OF ADMISSIBILITY AND ENSURING COGNITIVE OBJECTIVITY

The effectiveness of forensic examination as a tool for establishing the truth in criminal proceedings is traditionally viewed through the prism of procedural form and scientific validity. However, modern jurisprudence faces a profound challenge: the lack of a clear differentiation between various types of forensic objects and the absence of mechanisms to protect experts from cognitive biases.

This article aims to analyze the legal nature of forensic objects, specifically distinguishing between primary evidence and auxiliary materials (samples), and to investigate the impact of contextual information on the objectivity of expert findings.

The study employs a systemic-structural approach to classify forensic objects and a comparative-legal method to analyze recent positions of the Supreme Court of Ukraine regarding the legality of obtaining medical documents and other examination objects.

The study categorizes forensic objects into primary objects (physical evidence, documents) and auxiliary objects (comparative samples). It is established that auxiliary objects do not possess independent evidentiary value but serve as a technical and legal condition for verifying the reliability of expert results. The research highlights that the legality of an expert's conclusion is directly correlated with the lawfulness of obtaining the research objects. Special attention is paid to the phenomenon of «information noise» or redundant contextual information provided to the expert. The presence of data irrelevant to the subject of the examination (e.g., information about the suspect's personality or confessions) creates a risk of «expectation bias.» This substitutes autonomous scientific analysis with a subjective evaluation based on the general background of the case.

To ensure the autonomy of forensic cognition, it is necessary to implement mechanisms for selective access to criminal case materials. The boundaries of the forensic object must be strictly determined only by data that are epistemically necessary to answer the questions posed. This methodological isolation minimizes the influence of irrelevant signals and guarantees the high reliability of the expert opinion as a source of evidence.

Key words: forensic objects, comparative samples, admissibility of evidence, cognitive objectivity, contextual information, forensic examination, criminal proceedings.



Дата першого надходження статті до видання: 13.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026